

**Raftul
Denisei**

Colecție coordonată de
DENISA COMĂNESCU

J. C. MAETIS

**CERCUL
SCRIITORILOR
DIN VIENA**

Traducere din engleză și note de
ALINA CÂRÂC

HUMANITAS
fiction

Familiei tatălui meu, atât victimă, cât și supraviețuitoare a Holocaustului.

Mamei și tatălui meu, a căror intervenție în timpul celui de-Al Doilea Război Mondial a jucat un rol esențial în salvarea familiei mele actuale, precum și a multor alora, de sub jugul oprimării și prejudecății. Deși nu este îmbrățișat pe deplin de toate națiunile și în toate straturile societății, spiritul care i-a însuflețit e încă viu.

Prolog

Lublin, Polonia, aprilie 1942

Nu-mi fusese niciodată atât de sete și nici nu avusesem vreodată gura atât de uscată.

Buzele mi-erau crăpate și dureroase, iar limba umflată mi se lipea de cerul gurii ori de câte ori încercam să înghit – ceea ce renunșasem să fac de câteva ceasuri bune. Nu mai aveam pic de salivă. Prin tunelul ca de șmirghel al gâtului nu mi se mai strecura acum decât respirația chinuită și scurtă.

Nu că aș fi fost singurul în situația asta.

Aproape șaptezeci de inși se înghesuiau alături de mine în vagonul de vite. Renunșasem să mai număr după ce am trecut de cincizeci, când ajunseserăm atât de îngrămădiți unii peste alții, că nu mai puteai să-i vezi pe cei din partea opusă a vagonului, ca să nu mai vorbim de a încerca să ții socoteala.

Aceleași buze uscate, crăpate și limbi umflate peste tot în jurul meu. Și în ochi o privire încețoșată, pierdută, ca scufundată într-o pâclă subțire. *Oare și ochii mei arată așa acum?*

Pe când păraseam gara din Nysa și încă aveam suficientă salivă în gură ca să pot vorbi, am legat o conversație cu un bărbat cu păr grizonant și spate drept, pe nume Ernst, care, cu un an în urmă, ținea un magazin de pantofi pe Kärntnerstrasse, în Viena.

— A, Kärntnerstrasse, am dat din cap entuziast. Cunosco foarte bine strada. Mă întâlneam adesea cu un grup de prieteni la Café Mozart, în apropiere. Și la capătul străzii, în Kärntner-torpassage, mai e și principala secție de poliție. Îl cunoșteam bine pe un inspector de poliție de acolo, Josef... Am tăcut brusc când ochii lui Ernst m-au fixat cu intensitate.

— Inspector de poliție? a ridicat el o sprânceană. Nu ești turnător, sper?

— Nu, *nu*, m-am grăbit să răspund, privirea căzându-mi pe brasarda lui cu Steaua lui David, un memento brutal că turnătorii sunt răspunzători de faptul că mulți, inclusiv eu, ajunseserăm în acest vagon de vite. Oricum, lucra doar pentru poliția din Viena, nu pentru Gestapo, am adăugat.

— Pricep. Afirmția însă fu însoțită de un ridicat din umeri, ca și când pentru Ernst era totuna.

— Mă întâlneam cu el doar ca să capăt informații, am adăugat.

— Informații despre ce? Ochii lui Ernst musteau încă de suspiciune.

— Nimic anume sau important, am ridicat eu din umeri. Doar câteva detalii generale despre criminali. Sunt scriitor, vedeți dumneavoastră.

— Adică un fel de reporter sau ziarist?

— La început, da. Dar în ultima vreme, doar cărți.

Ernst mișcă încet din cap a înțelegere, apoi se uită în jur la sinistrul bouvagon, pe urmă la mine, și văzu că nu port o brasardă cu stea.

— E clar că ați scris ceva ce n-ar fi trebuit, nu?

— Da. Așa ceva.

Aceasta ar fi fost de departe cea mai simplă explicație. Să-i fi spus acestui bărbat făcut pachet și trimis în iad pentru simplul motiv că este evreu că, de fapt, și eu sunt evreu, dar că în ultimii trei ani mi-am îngropat identitatea evreiască pentru a încerca să supraviețuiesc, i-ar fi stârnit doar un surâs hâtru, disprețuitor, de felul: *Și la ce v-a folosit?*

Strecuratul printre obstacole mi-a mers o vreme, dar în cele din urmă am fost trimis în lagăr, fără nici un avertisment. Singura pregătire de ultim moment a fost o întâlnire plină de emoție cu agentul meu literar, Julian Reisner: o să fiu transportat în chip de catolic disident mai degrabă decât de evreu. *Și să nu recunoști acolo că ești evreu. O să fie greu... Dar imediat ce ajungi în lagăr întreabă de Dieter Meisel, asigură-te că primește scrisoarea pe care ți-am dat-o. Este vicecomandantul locului.*

O să fie greu. Asta a devenit clar de la început, când m-au preluat doi soldați și m-au împins cu țeava armei în bouvagon împreună cu alți douăzeci. A urmat apoi coborârea constantă în iad pe măsură ce trenul avansa greoi spre est...

Ludenburg... Nysa... Opole... Kielce... Varșovia... Lublin... Chelm...

Călătoria părea fără sfârșit, iar vagonul se încingea tot mai tare, devenind mai ticsit și mai fetid cu fiecare oprire. Trupurile se buluceau grămadă și abia de găseai loc să te miști sau să respiri. Nu aveam de ales decât să ne ușurăm acolo unde stăteam, iar putoarea urinei și a fecalelor de două zile înțepa ca amoniacul, înghițind și puținul aer proaspăt rămas.

Doar respirații scurte, chinuite și unele icnete mai apăsătoare, întrerupte din când în când de gemete și vaiete, mai atrăgeau câteva priviri. Nu atât din milă sau grijă, ci din cauza surprizei că cineva mai are puterea să se jeluiască.

Grupurile cele mai mari fuseseră încărcate la Opole și la Varșovia și astfel valurile noi de oameni mă separaseră de Ernst. Poate că e mai bine așa. Gura mi-era prea uscată ca să continui să vorbesc chiar dacă aș fi avut puterea sau voința de a o face.

Iar unii deja își dăduseră obștescul sfârșit.

Vedeam patru trupuri zăcând întinse la pământ și fără îndoială că la capătul celălalt al vagonului se aflau și altele. O vreme, unul dintre trupuri se mai mișcă și mai gemu, abia auzit, însă, în ultimele ore, orice tresărire încetase și se lăsase tăcerea.

Unele priviri poposeau mai mult decât ar fi trebuit asupra celor prăbușiți. O sumbră aducere aminte a sorții ce ne așteaptă dacă va mai dura mult călătoria cu trenul.

Dimineața devreme și noaptea era frig, iar primii veniți apucaseră să topăie cumva să se încălzească. Acum nimeni nu mai avea loc să se miște, iar înghesuiala trupurilor fetide intensificase dogoarea. O căldură insuportabilă, care ne supsesese orice strop de umezeală din guri.

În acea după-amiază câțiva stropi de apă aduși de o ploaie grea, piezișă, se strecuraseră printr-o crăpătură unde stinghiile de lemn ce blocau vagonul se măcinaseră. Trei guri din apropiere se căscaseră, căutând prețioșii picuri precum puișorii nou-născuți prima hrană. Buzele uneia dintre ele lingeau lemnul umezit de la marginea deschizăturii.

Deja la momentul acela abia dacă mă mai puteam mișca, prins în menghina trupurilor din jur. Nu puteam decât să privesc uluit, cu invidie.

Când am simțit că cineva se împinge tare în mine, mi-am strâns bine la piept haina de lână – reacție automată la hoții de buzunar –, înainte de a-mi aminti că nu prea aveam ce să mi se fure. *Banii nu au valoare unde te duci*, mă lămurise Julian. *Singurul lucru cu care poți negocia este tutunul*. Așa că în căpтуșeala hainei aveam cusute mai multe pungi cu tutun și câteva fotografii de familie. *La asta ajunsese să se rezume viața mea*. Mi se strângea inima la amintirea familiei pe care o lăsasem la Viena, mă ustureau ochii. Dar nu veneau lacrimi; nu îmi rămăsese suficientă umiditate în corp pentru așa ceva.

Trebuie că am adormit la un moment dat – aceeași îngră-mădeală de corpuri ținându-mă practic drept în picioare –, deoarece următorul lucru pe care mi-l amintesc sunt oamenii împingându-se și niște soldați germani urlând.

— *Sich beeilen*. Hai... grăbiți-vă! Afară... *afară!*

M-am târât cu puhoiul spre ieșire: la podea zăceau acum opt trupuri, deși unul părea încă a mai mișca vag.

— Pe aici... Mergeți înainte. În șir.

Cu ochii orbiți de lumina bruscă – deși soarele era acoperit de nori și palid –, privirea mi s-a oprit asupra unei gărzi SS aflate într-o parte. Îndeosebi asupra sticlei cu apă prinse la centură.

— *Vă rog...* l-am implorat, întinzând o mână. Un pic de apă.

Garda s-a încruntat, uitându-se la mine de parcă aș fi fost un gunoi.

— Nu sunt... nu sunt evreu, am stăruit eu, aducându-mi aminte de sfatul lui Julian. Sunt creștin... ca dumneata.

Garda observă faptul că nu purtam banderolă la mână și a ridicat din sprânceană.

— Evident că ai deranjat *pe cineva*, comentă el.

— Da. Eu... Bănuiesc că așa am făcut. Mi-am lăsat ochii în jos.

Era clar că nu aveam să obțin nimic. Atunci mi-am adus aminte de scrisoare și de numele pe care Julian mi le furnizase. Am scos plicul din buzunarul interior al hainei și i l-am întins.

— Mi s-a spus să-l caut pe Dieter Meisel când ajung și să mă asigur că primește această scrisoare.

— Dieter Meisel este vicecomandant aici, la Sobibor. Fruntea i se încreți. Cine ți-a dat numele lui?

— Un prieten de la Viena. Cred că-l cunoaște. N-am vrut să intru în detalii spunându-i că e vorba de agentul meu literar; mi s-a părut irelevant.

Din însemnele pe care le purta mi-am dat seama că ar trebui să fie un *Scharführer*¹ SS de rang mediu. Într-o mână ținea un baston care aproape că se asorta cu părul lui negru, netezit bine pe ambele părți sub chipiu.

— Am înțeles. Gardianul a privit gânditor plicul, expresia aspră destinându-i-se un pic. A fluturat scrisoarea rapid. O să mă asigur c-o primește. Apoi s-a întins și m-a bătut pe un umăr. Și uite ce e: e clar că ești un tip de treabă – nu ca *restul* de aici. S-a strâmbat la mulțimea ce trecea pe alături. Dar până ce primesc instrucțiuni directe de la cineva precum vicecomandantul

1. Comandant de grupă (germ.).

Meisel nu merită riscul de a fi văzut oferindu-ți apă... În plus, probabil că m-ar face bucăți ceilalți ca să pună mâna pe ce a rămas.

— Înțeleg... da.

— Dar să-ți dau un sfat rapid să te ajut...

Ochii gărzii SS străluciră ca și când era pe cale să împărtășească un secret prețios. M-am apropiat mai mult.

— Primul lucru pe care o să-l facă atunci când ajungeți înăuntru este să vă vâre la dușuri. Să scăpați de praful și mizeria de pe drum! Ochii i se mutară din nou la gloata fojgăind. Și de *păduchii* din acest transport.

Am dat din cap.

— Apa e rece, așa că să te ții tare. Fața i se schimonosi într-o grimasă. Dar e proaspătă și bună de băut. Așa că ridică în sus capul și lasă jetul să te sature!

— Mulțumesc... Am dat din cap cu aviditate și m-am îndepărtat târându-mi picioarele ca să mă alătur mulțimii. *Mulțumesc.*

Din clipa aceea nu mi-am mai putut scoate din cap momentul când apa rece ca gheața îmi va cuprinde gura uscată.

Tot la asta mă gândeam și în timp ce mă dezbrăcam într-un dormitor imens, alături de alții două sute.

Mă gândeam la asta și așteptând să intru într-una dintre incintele de duș – așteptarea mi se părea nesfârșită.

Picioarele îmi tremurau mai tare, ca pentru a-mi aminti că nu-mi rămăsese multă forță – și brusc m-a cuprins frica de a nu leșina cumva înainte de a ajunge la dușuri.

Apoi am pășit, în cele din urmă, câte optzeci sau nouăzeci, într-un separeu mare. Ușa s-a închis cu zgomot după noi.

A trebuit să împing un om mai în vârstă la o parte pentru a mă așeza direct sub una dintre duzele de duș. După aceea, când am auzit un fâșâit anemic prin țevi, mi-am lăsat capul pe spate și am deschis gura pentru pălcerea primelor picături de apă ce urmau să-mi atingă buzele.

În ce privește cunoașterea sufletului, ei (scriitorii) ne depășesc cu mult pe noi, oamenii obișnuiți, căci au acces la surse neglijate încă de știință.¹ — *Sigmund Freud*

Mathias

Viena, Austria, martie 1938

Eu unul, Mathias Kraemer, îmi aduc viu aminte primul avertisment pe care l-am primit. A venit în clipa când un ofițer SS a intrat în Café Mozart și a întrebat dacă sunt evrei de față, și apoi despre cei cunoscuți care frecventau regulat cafeneaua.

Stăteam cu Johannes la o masă cam la opt metri de tezgheaua unde ofițerul SS puneă întrebări celor doi chelneri. Din fericire, ne despărțeau două mese de ofițerul SS, altminteri ochii i-ar fi căzut asupra noastră în mod automat.

Ar fi trebuit să-i dăm mai multă ascultare lui Sigmund Freud la ultima întrunire a Cercului; ne avertizase că după Anschluss lucrurile s-ar putea precipita.

Dintre nenumăratele cafenele splendide din Viena, noi preferam Mozart, pentru că nu avea pretenții. S-ar putea susține că Sperl sau Landmann erau mai opulente și mai rafinat aranjate, dar pentru noi luminozitatea și deschiderea de la Mozart erau de departe mai importante. Oriunde stăteai în Café Mozart erai scăldat în lumină și puteai urmări ce se petrece pe stradă. De fapt, chiar îl zăriserăm pe ofițerul SS pe ferestrele

1. Din *Delir și vise în „Gradiva“ de W. Jensen*, în Sigmund Freud, *Opere esențiale*, vol. 10: *Eseuri de psihanaliză aplicată*, Editura Trei, București, 2009, trad. de Vasile Dem. Zamfirescu, p. 25.

enorme din față pe când pășise spre intrare. Acum, că vorbea cu ospătarii, am fi preferat un local cu unghere mai ascunse.

Ne întâlneam cam la aceeași oră în fiecare săptămână, la șase seara, în fiecare zi de marți. Ne amestecam printre slujbașii de prin birouri și magazine, care își terminaseră ziua de lucru, și printre cei care, mai târziu, aveau să se ducă la vreun spectacol de operă, la concert sau la teatru. De multe ori agentul nostru literar, Julian Reisner, ni se alătura și el și discutam despre cum ne merge cu ultimele lucrări sau despre starea pieței de carte și a lumii în general.

Între mine, la cei patruzeci și șapte de ani ai mei, și Johannes, care abia își aniversase, cu câteva săptămâni în urmă, cea de-a treizeci și doua zi de naștere, exista o diferență rezonabilă de vârstă, însă simțeam o apropiere de frați mai degrabă decât de veri; legătură aceea mai puternică se datora poate și faptului că aveam aceeași profesie. Eu scriam romane polițiste de șaisprezece ani deja, iar Johannes, de cinci. În fond, eu i-l prezentasem pe Johannes lui Julian. Nu a fost doar o favoare făcută unui membru de familie; după câteva sfaturi inițiale, am simțit că scrisul lui Johannes e puternic. Julian a fost și el de acord. La patruzeci și unu de ani, Julian nu numai că reușise să echilibreze diferența de vârstă dintre mine și Johannes, dar acționa și ca mentor și sfătuitor pentru noi amândoi.

— Aș fi vrut să fie cu noi și Julian acum, a șoptit Johannes. El ar ști exact ce să spună ca să ne liniștească.

— Cred că exact de asta nu se află aici cu noi. Mai ales după ultima întâlnire a Cercului. Sunt doar trei zile de la Anschluss, și în catastifele lui Julian mai figurează o droaie ca noi. Deși vorbisem aproape în șoaptă, n-am vrut să pronunț pe față cuvântul „evrei” când un ofițer SS se găsea la nici opt pași de masa noastră. În plus, mai are de-a face și cu un număr de scriitori politici și potențiali disidenți. Când am vorbit cu el mi-a zis că a stat mult la telefon încercând să explice situația actuală mai multor inși, nu numai mie.